

А. А. Котвіцька

доктор фармацевтичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
ректор
Національного фармацевтичного університету

Л. Г. Буданова

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Національного фармацевтичного університету

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Статтю присвячено аналізу науково-методологічних підходів, які використовуються під час моніторингу якості рівня знань майбутніх фахівців фармацевтичної галузі. Відзначено, що моніторинг якості навчальних досягнень здобувачів вищої освіти є одним із ефективних засобів освітнього моніторингу. Підкреслено, що його запровадження в систему фармацевтичної освіти спроможне забезпечити об'єктивне вимірювання навчальних досягнень майбутніх фармацевтів, їх належну сертифікацію, сприяти вдосконаленню професійної підготовки за умов узгодження із запитами ринку праці й сучасними європейськими стандартами підготовки фармацевтичних працівників та інтеграції національної системи фармацевтичної освіти до загальноєвропейського освітнього простору.

Методологію вищезазначеного дослідження становили загальнонаукові й конкретно-наукові підходи, що визначили стратегію наукового пошуку. Доведено, що методологічною основою моніторингу є діалектична єдність загального, особливого та окремого в педагогічній діяльності, концептуальні положення філософії, психології, педагогіки про людину як найвищу цінність суспільства, про її активність, яка має великі можливості для саморозвитку в процесі взаємодії з навколишнім світом, психологічну стратегію мотивації діяльності. Визначено та схарактеризовано загальнонаукові й конкретно-наукові підходи до процесу проведення моніторингу якості навчальних досягнень майбутніх фармацевтичних працівників, а саме акмеологічний, аксіологічний, деонтологічний, діяльнісний, компетентнісний, особистісно-орієнтований, синергетичний, системний, суб'єктно-об'єктний підходи.

Водночас наголошено, що в сучасних умовах реформування вищої фармацевтичної освіти якість підготовки фахівців фармацевтичної галузі потребує постійного вдосконалення. Для розв'язання поставлених завдань у дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: теоретичний, контент-аналіз, історичний, проблемно-хронологічний, порівняння, узагальнення, систематизації, математичні.

Необхідність глибокого вивчення моніторингу якості навчальних досягнень значною мірою зумовлена нагальною вимогою часу – вийти на вищий світовий рівень розвитку фармацевтичного сектору.

***Ключові слова:** моніторинг, якість, методологія, підхід, метод, фармацевтичний працівник, здобувач вищої освіти.*

Постановка проблеми. Освіта й наука як провідні галузі розвитку суспільства є найголовнішим національним капіталом, який повинен посісти пріоритетне місце в політиці держави та інтересів громадянського суспільства.

Інструментом інформаційного забезпечення управління якістю підготовки майбутніх фахівців, зокрема, з фармацевтичної галузі є моніторинг. Актуальність проблеми моніторингу якості навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за спеціальністю «фармація» зумовлено низкою чинників.

По-перше, здоров'я української нації є запорукою добробуту та процвітання держави й людства, що вимагає високого рівня якості підготовки сучасного фахівця фармацевтичної галузі. Завдяки зусиллям фармацевтів розробляються й упроваджуються нові технології та нові види продукції, підвищується конкурентоспроможність вітчизняних ліків на світовому ринку. У вмінні надати психологічну підтримку, зрозуміти потреби пацієнта, бачити у відвідувачі аптеки насамперед людину, яка потребує допомоги, полягає місія сучасного фармацевта. Водночас головна особливість

професії фармацевта полягає в тому, що об'єктом професійної діяльності є людина, її життя і здоров'я. Саме це накладає величезну відповідальність на фармацевта, тому що здоров'я й життя є найдорожчим скарбом, який має людина.

По-друге, широке впровадження моніторингу якості навчальних досягнень студентів дозволяє забезпечити кожного студента інформацією про стан його професійної підготовки, надати допомогу відповідно до їхніх здібностей і потреб, будувати й удосконалювати навчально-виховний процес, прогнозувати розвиток системи освіти і створювати умови здобуття якісної вищої освіти, зокрема фармацевтичної. Водночас моніторинг допомагає з'ясувати ступінь досягнення мети освітнього процесу, існування позитивної динаміки в розвитку студента порівняно з попередніми результатами моніторингових досліджень, співвідношення рівня складності навчального матеріалу й можливостей студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз педагогічної, психологічної та філософської наукової літератури свідчить про те, що вищезазначена проблема розглядається вченими з різних поглядів. Так, у науковій літературі відображено результати багатоаспектних досліджень, предметом та об'єктом яких були моніторинг якості освіти, діагностика професійних знань, професійна підготовка фармацевтичних кадрів за кордоном і в Україні. У розвиток теорії і практики педагогічних вимірювань зробили внесок закордонні вчені, а саме: J. Arter, D. Bateson, P. Black, B. Bloom, R. Gagne, R. Hambleton та інші. Теорію професійної освіти висвітлено в працях як зарубіжних, так й українських педагогів: R. Epstein, E. Hundert, A. Алексюк, М. Євтух та ін.; способи оцінювання якості навчання й виховання розкрито в наукових працях В. Безпалько, О. Майорова, В. Якуніна та ін.; процес засвоєння знань і формування вмінь у вищій і загальноосвітній школі досліджували А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Краєвський, Г. Цехмістрова та ін.; критеріальний апарат оцінювання якості навчальних досягнень визначають О. Абдуліна, І. Прокопенко, В. Якунін.

Моніторинг якості професійної підготовки фармацевта розглядають С. Anderson, Т. De Silva, Р. Spivey, L. Strand, В. Георгіянц, Б. Громовик, Б. Зименківський, А. Котвіцька, В. Черних. У вітчизняній науці розкрито освітній моніторинг у загальноосвітніх навчальних закладах (А. Вілохін, З. Рябова, С. Шишов та ін.); особливості моніторингу вищого навчального закладу (Н. Байдацька, О. Малихін, М. Мартиненко та ін.); сутність і поняття педагогічного моніторингу (В. Биков, Н. Вербицька, Є. Заїка, Н. Морзе та ін.); теорія педагогічних систем і проблем організації навчально-виховного процесу у вищій школі (В. Lingard, Р. Sirinides, Л. Ваховський

С. Золотухіна, В. Лозова, Т. Сущенко й ін.); зміст навчання (J. Kusek, Н. Freiberg, В. Гриньова й ін.).

Мета статті – схарактеризувати науково-методологічні підходи, які дозволили дослідити наявні в зарубіжній і вітчизняній педагогіці концепції щодо проведення моніторингу навчальних досягнень здобувачів вищої фармацевтичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури свідчить [2; 3; 6; 7; 8], що під методологією розуміють загальну систему теоретичних знань, які виконують роль провідних принципів наукового пізнання, шляхів і засобів реалізації наукового дослідження педагогічної дійсності. Методологія (від гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) – це вчення про правила мислення під час створення теорії науки, учення про науковий метод пізнання й перетворення світу; його філософська, теоретична основа, сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання.

Питання методології досить складне, оскільки саме це поняття тлумачиться по-різному. Як свідчить аналіз джерельної бази [1; 3; 6], багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію й методи дослідження. Однак у вітчизняній науці відомий український педагог С. Гончаренко [1] розглядає методологію як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження й здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження.

Методологічну основу дослідження моніторингу якості навчальних досягнень майбутніх працівників фармацевтичної галузі становлять загальнонаукові методи пізнання. Загальнонаукова методологія використовується в усіх або в більшості наук, оскільки будь-яке наукове відкриття має не лише предметний, а й методологічний зміст, сприяє критичному перегляду прийнятого досі понятійного апарату, чинників, передумов і підходів до інтерпретації матеріалу, що вивчається.

На основі використання наукових підходів (системного, суб'єктно-об'єктного, діяльнісного, деонтологічного, синергетичного, акмеологічного, аксіологічного, особистісно-орієнтованого та компетентнісного) й низки відповідних методологічних принципів організації навчання як невід'ємної частини навчально-виховного процесу майбутні фахівці фармацевтичної галузі набувають необхідні їм у подальшій професійній діяльності знання, навички та вміння, розкривають свій інтелектуальний, професійно-етичний потенціал, демонструють готовність до використання гуманістичних цінностей, етичних принципів, деонтологічних норм і правил у практичній діяльності.

Отже, *системний підхід* дав нам можливість розкрити цілісність об'єкта дослідження,

неперервність між окремими його компонентами: метою, змістом, засобами, формами та результатами діяльності; моніторинг якості навчальних досягнень майбутніх фармацевтичних працівників – динамічна система, що зумовлює реалізацію цілісності й наступності змісту як логічно послідовний процес професійної підготовки та проведення моніторингу навчальних досягнень майбутніх фармацевтів, починаючи з визначення необхідних для здобувачів за спеціальністю «фармація» знань, умінь, навичок, компетентностей і якостей.

Суб'єктно-об'єктний підхід дав змогу з'ясувати механізм перетворення майбутнього фахівця фармацевтичної галузі на суб'єкт саморозвитку та самовиховання, свідомої мотивації у ставленні до навчання, активності до пізнавальної діяльності.

Деонтологічний підхід визначив норми поведінки фармацевтичного працівника, спрямовані на підвищення ефективності лікарської терапії і створення сприятливої атмосфери в стосунках із хворими, лікарями, колегами, питання моральності фармацевтичних працівників, вимоги та правила їхньої поведінки, почуття професійного обов'язку, совісті, честі й гідності. Деонтологічна культура майбутніх працівників фармацевтичної галузі розглядається як інтегративна особистісно-професійна якість майбутнього фармацевта, що сприяє формуванню його моральної свідомості (сукупність моральних цінностей та етичних норм, які стають особистісними переконаннями і спрямовують професійну діяльність фармацевтичного працівника на формування й відтворення морально-етичних вимог суспільства в галузі охорони здоров'я) і постійно переосмислюється та вдосконалюється в процесі професійної діяльності фармацевта. Сутність деонтологічної культури майбутнього фармацевта полягає в поєднанні ціннісно-змістового, особистісно-емоційного й комунікативно-соціального аспектів професійної діяльності фармацевта. За всіх часів аптека була місцем, де хворий одержував не тільки ліки, а й рекомендації для полегшення його страждань. Саме в цьому полягає багато аспектів професійної діяльності фармацевтичного працівника, які належать до деонтологічного підходу. Хворий повинен вийти з аптеки не тільки з необхідними ліками, а й з упевненістю в їх ефективності, у можливості зцілення від недуг.

Науковці О. Мітіна [4], А. Сищик [5] вважають, що відносно новим фундаментальним методом пізнання є синергетичний підхід. Синергетика – це теорія самоорганізації. У перекладі з грецької синергія – це співробітництво, спільна дія; взаємодія різних потенцій або видів енергій у цілісній дії. Синергетика дає знання, як варто оперувати складними системами та як ефективно управляти ними. Правильно організований вплив на складні системи може бути дуже ефективним. За умови

синергетичного підходу можна забезпечити формування в студентів вироблення механізмів самоорганізації.

У працях вітчизняних і зарубіжних науковців наголошено [2; 4; 5; 8], що синергетичний підхід в освіті характеризується такими ознаками:

- відкритістю освітнього процесу і змісту навчального матеріалу до інновацій, які можуть запропонувати не лише викладачі, а й студенти; творчим характером навчання й виховання;

- переходом від переважної орієнтації на відтворювальні навчальні завдання до орієнтації на продуктивну теоретичну і практичну діяльність;

- зміною суб'єкт-об'єктної взаємодії викладача і студента в процесі освіти на взаємини вільної співпраці заради розвитку пізнання та гармонізації суспільних відносин;

- наголошенням на формуванні кожного суб'єкта педагогічного процесу, розуміння того, що, чим складнішою є соціальна стратифікація суспільства, тим більший потенціал його розвитку;

- дотриманням викладачами принципу індивідуального підходу зі спрямованістю навчально-виховної роботи на самоосвіту, самовиховання й самореалізацію;

- свободою студента й викладача від стереотипів і педагогічних догм і в організації, і в змісті навчально-виховного процесу;

- принциповою відсутністю верхньої межі професіоналізму як майбутніх спеціалістів, так і викладачів;

- розумінням перебільшення зростання можливостей впливу окремої особистості на процеси розвитку будь-якої соціальної системи ієрархічно вищого рівня;

- сприянням вищої освіти формуванню відповідальності майбутніх фахівців за долю суспільства.

Синергетичний підхід у дослідженні став методологічним підґрунтям для здійснення моніторингу якості навчальних досягнень здобувачів вищої фармацевтичної освіти й розгляду особистості майбутнього фахівця фармацевтичної галузі під час проведення діагностики рівня навчальних досягнень і професійної підготовки взагалі.

Акмеологічний підхід дав змогу зорієнтувати на якісний результат у підготовці майбутнього фармацевта, високий рівень продуктивності й професійної зрілості.

Аксіологічний підхід забезпечив становлення особистісних цінностей майбутнього фармацевтичного працівника, що передбачає його настанову на самовдосконалення, саморозвиток.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня й учителя. Головною дійовою особою навчального процесу є учень. Завдання вчителя – простежити

динаміку його розвитку, визначити особисті переваги в роботі з навчальним матеріалом, тобто пізнати учня як особистість, розкрити та розвинути його індивідуальні здібності. Сучасні українські науковці С. Золотухіна, В. Лозова [3] відзначили, що в педагогіці важливим є звернення до індивіда, до його внутрішнього світу, тому у вивченні питання моніторингу якості навчальних досягнень студентів ми звернули увагу на формування особистісно-орієнтованої професійної компетенції майбутніх фармацевтів, яка зумовлена створенням умов для отримання базових знань і формування вмінь і навичок відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня; професійними якостями особистості, що сприятимуть досягненню якісно нового рівня підготовки фармацевтів. Моніторинг результатів роботи з використанням особистісно-орієнтованого підходу в навчанні полягає не тільки в кількості та якості оцінок, отриманих учнями, а передусім у характеристиці їхніх інтелектуальних умінь, навичок, творчих здібностей. Отже, *особистісно-орієнтований підхід* дав змогу зорієнтувати становлення майбутнього фахівця фармацевтичної галузі на досягнення вершин особистого і професійного розвитку протягом усього життя.

Компетентнісний підхід слугував основою для формування професійних компетентностей, необхідних майбутньому фармацевту для досягнення професіоналізму, конкурентоспроможності на ринку праці, творче застосування набутих знань, умінь і навичок, мобільність у вирішенні творчих і типових завдань під час професійної діяльності.

Використання *історичного підходу* дало змогу дослідити виникнення, формування й розвиток фармацевтичної освіти в хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей і суперечностей.

Відносно новим загальнонауковим методом є інформаційний підхід, сутність якого полягає в тому, що під час вивчення будь-якого об'єкта, процесу чи явища в природі чи суспільстві насамперед виявляються найхарактерніші для нього інформаційні аспекти. *Інформаційний підхід* дав нам змогу здійснити збирання й аналіз статистичної інформації та офіційних документів з досліджуваної проблеми (нормативні документи з організації навчально-виховного процесу майбутніх фармацевтів України та зарубіжних країн, положення про процедуру вступу до фармацевтичних факультетів, про оцінювання рівня знань студентів, про підсумковий контроль студентів, нормативні документи з організації навчально-виховного процесу на фармацевтичних факультетах тощо).

Водночас для розв'язання поставлених завдань у дослідженні нами використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: *теоретичний, контент-аналіз* – для вивчення автен-

тичних джерел, офіційних документів України та зарубіжних країн із питань навчально-виховного процесу на фармацевтичних факультетах, матеріалів теоретичних досліджень та аналітичного опрацювання джерел дослідження для обґрунтування теоретичних і методологічних засобів моніторингу навчальних досягнень здобувачів вищої фармацевтичної освіти в зарубіжних університетах; *історичний* – для визначення ступеня наукового осмислення, аналізу особливостей розвитку фармацевтичної освіти в Україні й зарубіжних країнах у динаміці; *проблемно-хронологічний* – для аналізу теоретичних проблем та узагальнення досвіду результативності системи проведення моніторингу навчальних досягнень майбутніх фармацевтів у зарубіжних країнах та України; *порівняння* – для проведення порівняльного аналізу внутрішнього й зовнішнього діагностування навчальних досягнень майбутніх працівників фармацевтичної галузі та систематизації й класифікації наявних систем оцінювання навчальних досягнень майбутніх працівників фармацевтичної галузі в країнах Східної Європи та України; *узагальнення, систематизації даних* – для визначення тенденцій професійної підготовки здобувачів вищої фармацевтичної освіти в зарубіжних країнах та України; *математичні* – для аналізу, обробки й інтерпретації результатів дослідження.

Висновки і пропозиції. Використання науково-методологічних підходів (системного, суб'єктно-об'єктного, діяльнісного, деонтологічного, синергетичного, акмеологічного, аксіологічного, особистісно-орієнтованого та компетентнісного) у навчально-виховному процесі під час дослідження моніторингу якості навчальних досягнень майбутніх фахівців фармацевтичної галузі дало змогу розкрити цілісність об'єкта дослідження, з'ясувати механізм перетворення здобувача вищої освіти за спеціальністю «фармація» на суб'єкт саморозвитку й самовиховання, визначити норми поведінки фармацевтичного працівника, розглянути особистість майбутнього фахівця фармацевтичної галузі під час проведення діагностики рівня навчальних досягнень і професійної підготовки загалом, зорієнтувати на якісний результат у підготовці майбутнього фармацевта, високий рівень продуктивності й професійної зрілості, дослідити виникнення, формування й розвиток фармацевтичної освіти. Використання загальнонаукових і спеціальних методів (порівняння, систематизації, узагальнення) дало змогу співвіднести невідоме з відомим, пояснити нове через уже наявні поняття й категорії.

Список використаної літератури:

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ : АПН України, 1995. 45 с.

2. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. Москва : Педагогика, 1982. Т. 1. 656 с.
3. Лозова В.І., Золотухіна С.Т., Гриньова В.М. Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів при вивченні психолого-педагогічних дисциплін. *Вища і середня педагогічна освіта*. 1989. № 14. С. 63–68.
4. Митина О.А. Обзор подходов к определению понятия «мониторинг» в образовании. *Педагогические технологии*. 2004. № 2. С. 32–37.
5. Сищик А.А. Використання синергетичного підходу в моделюванні економічної взаємодії України та Європейського Союзу. *Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 29–30 верес. 2005 р. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 542 с.
6. Anderson C., Bates I., Beck D. FIP roundtable consultation on pharmacy education: developing a global vision and action plan. *Int. Pharm J.* 2006. Vol. 20. P. 12–13.
7. Casley D., Kumar K. Project Monitoring and Evaluation in Agriculture. Baltimore : Johns Hopkins University Press for the World Bank, 1987. 159 p.
8. Kusek J., Rist Z. Ten steps to a results-based monitoring and evaluation system. Washington : World Bank. R.C., 2004. P. 45–59.

Kotvitska A., Budanova L. The use of scientific-methodological approaches in the educational process during monitoring the quality of future pharmacists' educational achievements

The article deals with the analysis of scientific and methodological approaches that are used in monitoring the quality of future pharmacists' educational achievements. It has been underlined that monitoring the quality of educational achievements of applicants for higher education is one of the effective means of educational monitoring. It is emphasized that its implementation to the higher pharmaceutical education provide objective diagnostics of applicants for higher educational achievements, their proper certification, contribute to the improvement of professional training in the field of job market compliance and modern European standards for the training of future pharmaceutical specialists and the integration of national pharmaceutical education systems.

The methodology of our research has been compiled by general-scientific and specifically scientific approaches to determine our research strategy. It has been also proved that the methodological basis of monitoring is the dialectical unity in the general, the special and the individual in the pedagogical activity, the conceptual application of philosophy, psychology, pedagogy for the individual, motivation activities. The authors determined and characterized the general-scientific and specifically scientific approaches to the process of monitoring the quality of educational achievements of future pharmacists such as: acmelogic, axiologic, deontologic, active, competency, personality-oriented, synergistic, systemic, subjectively-objective approaches.

Also, it has been emphasised that in modern conditions of reforms for higher pharmaceutical education, the quality of future pharmacists' training requires continuous improvement. In order to solve our research tasks, we have used complex of general-scientific and special methods such as theoretical, content-analysis, historical, problematic-chronological, comparative, generalization, systematization and mathematical.

The need for deeper study of monitoring the quality of future pharmacists' educational achievements is largely caused by the urgent requirement of time –achieving a higher level of global pharmaceutical sector.

Key words: *monitoring, quality, methodology, approach, pharmaceutical worker, applicant for higher education.*